

Richard Singelenberg

Susan J. Palmer & Charlotte, E. Hardman (eds.), *Children in new religions*. New Brunswick, 1999, US\$52.00 (hb), US\$22.00(pb).

Hoe beïnvloedt de opvoeding in religieuze minderheidsbewegingen de ontwikkeling van kinderen? Te denken valt aan opvoedingspraktijken in groeperingen als Hara Krishna, New Age en Osho, beter bekend onder de vroegere naam Bhagwan Shree Rahneesh. Het is een vraag waarop de buitenwereld met reserves reageert. Men typeert zulke religieuze groeperingen waarschijnlijk als 'sektes', en daar is het per definitie niet pluis. Er zal aan de opvoeding dus wat schorten.

De bundel *Children in New Religions* tracht een aantal misverstanden en stigma's op dit terrein weg te nemen. Het belangrijkste probleem is dat over deze materie te weinig bekend is. Ook de samenstellers van dit boek - sociologen, antropologen en godsdienstwetenschappers - zijn zich van deze tekortkoming bewust. Zij schrijven die vooral toe aan methodologische barrières: het verrichten van onderzoek in gesloten religieuze sekten is op zich al een uiterst moeizaam en tijdrovend proces, en dat geldt in versterkte mate voor het zo mogelijk nog moeilijker toegankelijke domein van het opvoeden van kinderen. De samenstellers van de bundel hopen een bijdrage te leveren aan de discussie over de opvoedingspraktijken van relatief nieuwe, religieuze minderheidsgroeperingen.

De bundel bestaat uit vier thema's. Het eerste thema handelt over de vraag wat er gebeurt met zo'n beweging als de leden van het eerste uur kinderen krijgen? Het tweede thema behandelt de wijzen van socialisatie van deze kinderen: wat betekent het voor die kinderen om op te groeien in zulke bewegingen? Het derde thema richt zich op de relatie tussen religieuze vrijheid en juridische vraagstukken op dat vlak. Het boek wordt afgesloten met een hoofdstuk over hoe kinderen in drie uiteenlopende religieuze groeperingen hun wereldbeeld ontwikkelen: The Family (de voormalige Children of God), Transcendente Meditatie en een New Age gemeenschap.

Lezers die op de bovenstaande deelvragen eenduidige antwoorden verwachten, worden teleurgesteld. In het boek voert de empirische beschrijving de boventoon. De auteurs hebben zich niet gewaagd aan theoretische exercities die eventueel inzicht bieden in de onderliggende socialisatieprocessen. Grondige metingen van gedragskenmerken ontbreken, hetgeen mede toegeschreven kan worden aan het ontbreken van ontwikkelingspsychologische en pedagogische bijdragen. In die zin fungeert de bundel als een verzameling vignetten: wie zich geroepen voelen, kunnen hun expertise op het materiaal toepassen of kiezen voor een disciplinaire invalshoek. Een uitzondering vormt het slothoofdstuk, waarin aan de hand van ontwikkelingspsychologisch onderzoek wordt aangetoond dat kinderen in progressieve en vrijzinnige New Age en TM-milieus wel degelijk een besef hebben van algemeen erkende maatschappelijke waarden. Bovendien blijkt dat deze jonge generatie - en dat geldt ook voor de tegenpool, de christelijk fundamentalistische Family - allerm minst beschouwd kan worden als een verzameling hulpeloze objecten die zich passief zouden overgeven aan de ideologie van hun ouders en de daaraan gelieerde gedragskenmerken.

De religieuze groeperingen vertonen een grote variatiebreedte. Naast de drie bovengenoemde gaat het om zogenaamde Wicca-covens oftewel heksenbewegingen, Sahaja-yoga (een beweging die zich baseert op oosterse meditatietechnieken), het roemruchte Sullivan Institute (een inmiddels verdwenen therapeutische gemeenschap in New York) en de Damanhur, een op New Age georiënteerde beweging nabij Turijn. Twee hoofdstukken zijn gewijd aan de schoolopleiding van kinderen van Hare Krishna aanhangers en de volgelingen van Osho.

De Osho-beweging heeft in Engeland een school gesticht, de Ko Hsuan, speciaal bedoeld voor de kinderen (en kleinkinderen) van de aanhangers. In feite is het bestaan van deze school een paradox. In de leer van de beweging staat namelijk de verwerping van iedere vorm van gezag centraal. Volgens Osho zijn priesters, leraren en politici voor een groot deel verantwoordelijk voor alle ellende in de wereld en hebben ze ervoor gezorgd dat de mensheid is opgezaaid met torenhoge neurosen. Hij kan zich dan ook vinden in de opvattingen van Laings antiautoritaire opvoedingsfilosofie, waarin gezinnen, scholen en kerken worden bestempeld als de 'slachthuizen van onze kinderen'. Persoonlijke ontwikkeling moet plaatsvinden door het aanboren van het eigen potentieel. Dat de praktijk weerbarstiger is, blijkt bijvoorbeeld uit de constatering dat er nauwelijks gekwalificeerd personeel voor de Ko Hsuan te vinden is om het antiautoritaire ideaal te verwezenlijken. Het heeft er mede toe geleid dat het aantal leerlingen dat doorstroomt naar vervolgonderwijs onder het nationale Engelse gemiddelde ligt, ondanks dat hun testresultaten daartoe geen aanleiding geven.

Heel anders is de autoritair geleide Sahaja-yoga beweging. Ouders moeten de opvoeding van hun kinderen uit handen geven, en wel aan de leidster, Sri Mataji. Zij adviseert haar volgelingen niet te veel betrokken te raken bij hun kinderen, omdat dat kan leiden tot het overbrengen van 'negatieve vibraties', met alle gevolgen van dien. Idealiter zouden de kinderen na hun tweede levensjaar van de ouders moeten worden gescheiden om met leeftijdgenoten te worden gesocialiseerd in de opvattingen van de beweging.

Sahaja-yoga is een goed voorbeeld van het onderliggende conflict tussen de collectief georganiseerde beweging en het gezin dat daarvan deel uitmaakt. De rijke historie van religieuze collectieven toont aan dat het gezin als subgroep een subversieve eenheid is met eigen regels en gezagsverhoudingen, waardoor het primaat van de beweging wordt aangetast. Volgelingen dienen loyaal te zijn aan de

leider en de ideologische doelstellingen van de groepering; het gezin is vaak een obstakel, met eigen prioriteiten en affiniteiten. Tijd die aan het gezin wordt besteed, is verloren tijd voor de beweging.

Dat de soep in veel gevallen minder heet wordt gegeten dan die wordt opgeëind, blijkt uit het gegeven dat aanhangers in veel gevallen afwijken van de opvoedingsregels van hun beweging. Sri Mataji mag dan ouders adviseren hun kinderen ervan te weerhouden tot hun zesde levensjaar vragen te stellen teneinde op deze manier hun onafhankelijkheid te bevorderen; de navolging is niet per definitie strikt. Buitenstaanders die zich louter oriënteren op de papieren idealen, kunnen daardoor een onvolledig beeld van de werkelijke situatie krijgen. Ook voor de kinderen blijkt de status van hun 'goddelijke' moeder minder exclusief dan het door de beweging gepropageerde ideaal. Zo wordt boven het bed van menig jeugdige volgeling de foto van de Sri Mataji geflankeerd door een poster van het wereldse idool Leonardo Di Caprio.

Het lijkt er vooralsnog op dat opvoeding in deze bewegingen niet 'beter' of 'slechter' is dan conventionele socialisatie. Die conclusie is echter louter gebaseerd op de oppervlakkige waarnemingen van de auteurs. Testbatterijen of vergelijkbaar solide methodologisch instrumentarium zijn in deze studie niet gebruikt - mocht daar überhaupt de gelegenheid voor zijn. Het boek is slechts een prelude en geeft enkele voorzichtige aanzetten. Tal van andere bekende groeperingen komen in deze bundel niet aan de orde. Te denken valt aan de Jehovahs Getuigen, die 'nieuwe' beweging zijn maar vergelijkbare kenmerken van idiosyncratische gedragsregels hebben. Bovendien is het de vraag of deze hoofdzakelijke Amerikaanse en Engelse voorbeelden geen vertekend beeld opleveren voor het nog, zowel theoretisch als empirisch, braakliggende onderzoeksgebied in Nederland. Wellicht kan de pedagogiek, tot nu toe afwezig op dit terrein, een bijdrage leveren aan het nuanceren van stereotype opvattingen over opvoeding in religieuze minderheidsgroepen. Anderzijds bestaat de mogelijkheid, de voorlopige conclusies van het boek ten spijt, dat pedagogen aan de hand van hun specifieke onderzoeksmethoden tot afwijkende inzichten komen en dat er in bepaalde bewegingen wel degelijk sprake is van zorgelijke ontwikkelingen. In het boek staat de attenderende functie voor een gevoelig en omstreden maatschappelijk verschijnsel centraal. Daarin is het geslaagd. Wie heldere antwoorden wil, moet zelf aan de slag.